

odluke. Posljedica toga je održavanje *statusa quo* u kojem se njihove potrebe ne prepoznaju kao društveni prioritet. Perez ističe kako se i danas često čuje pitanje „zašto žene ne mogu biti više poput muškaraca”, čime se implicitno sugerira da su ženski životi i iskustva niža, subjektivna kategorija. Posebno upozorava na opasnosti sve šire primjene algoritamskih rješenja koja se temelje na pristranim podacima, što u kontekstu naglog razvoja umjetne inteligencije otvara nova poglavlja digitalne nejednakosti. Upozorenje je jasno: ako algoritmi uče iz podataka koji žene čine nevidljivima, tada će i njihove odluke reproducirati istu pristranost, ali brže, šire i dublje.

Završni dio knjige bavi se krizama i katastrofama, pokazujući kako rodni podatkovni jaz može imati smrtonosne posljedice. Autorica navodi primjere prirodnih katastrofa u kojima žene imaju veću stopu smrtnosti zbog ograničenog pristupa informacijama, mobilnosti i resursima, kao i zbog društvenih normi koje ograničavaju njihovo kretanje.

Metodološka snaga knjige leži u povezivanju mikro-iskustava s makro-strukturama. Autorica kombinira statističke podatke, rezultate znanstvenih istraživanja, studije slučaja i narativne primjere, čime gradi koherentan prikaz sustavne isključenosti žena iz procesa koji oblikuju društvo. Posebna vrijednost pristupa jest u tome što knjiga istodobno doprinosi razvoju kritičke podatkovne pismenosti i feminističke epistemologije te osvještava mehanizme nejednakosti koji se često percipiraju kao neutralni standardi. Time pruža alat za prepoznavanje i kritičko promišljanje rodne neravnopravnosti u područjima urbanizma, prometa, medicine, rada i tehnologije.

Zaključno, *Nevidljive* Caroline Criado Perez iznimno su vrijedno i zanimljivo napisano djelo koje popularizira znanstvene spoznaje o strukturnim društvenim nejednakostima kroz prizmu podataka. Knjiga ima snažan obrazovni, društveni i znanstveni potencijal, osobito u vremenu ubrzanog razvoja umjetne inteligencije i algoritamskih sustava, gdje pitanja rodne pristranosti u podacima postaju ključna za razumijevanje novih oblika nepravde.

Ksenija Klasnić

DOI <https://doi.org/10.17234/SocEkol.35.1.6>

Andrea Bassi, Mario Aquino Alves i Carolyn Cordery (ur.)
THE FUTURE OF THIRD SECTOR RESEARCH – FROM THEORY TO DEFINITIONS, CLASSIFICATIONS AND AGGREGATION TOWARDS NEW RESEARCH PATHS
Springer, Cham, 2025., 269 str.

Zbornik radova na engleskom jeziku, posvećenih istraživanjima trećeg sektora širom svijeta, objavljen je u otvorenom pristupu. Zbornik je podijeljen u uvodni tekst urednika, šest glava koje obuhvaćaju teoriju, definicije, klasifikacije, prikupljanje podataka, odnos između trećeg sektora i religije, kao i pravce budućih istraživanja. Na kraju se nalazi Kazalo pojmova koje sadrži popis ključnih pojmova s pridruženim brojevima stranica na kojima se pojam pojavljuje.

Kao polaznu točku u razvoju empirijskih studija o civilnom društvu i trećem sektoru, urednici ističu međunarodno istraživanje koje su proveli Lester Salamon i Helmut Anheier pod nazivom „Definiranje neprofitnog sektora: Međunacionalna analiza”, gdje je prvi put izrađen globalni pregled organizacija civilnog društva i njihovih aktivnosti, na temelju podataka iz zemalja Globalnoga sjevera i Globalnoga juga. Kroz *Projekt komparativnog neprofitnog sektora (CNP)* Sveučilišta Johns Hopkins, Salamon i Anheier su 1998. godine započeli *Projekt Međunarodne klasifikacije neprofitnih organizacija (ICNPO)* i razvili teoriju društvenog podrijetla. Zahvaljujući tim utemeljujućim iskoracima 1990-e godine bile su prekretnica u razvoju empirijskih studija o civilnom društvu i trećem sektoru.

Budući da je od toga doba proteklo više od tri desetljeća, neke teorijske postavke u međuvremenu su dovedene u pitanje, organizacijski razvoj trećeg sektora račvao se u brojne rukavce i pojavile su se nove baze podataka, na 15. konferenciji *Međunarodnog udruženja za istraživanja trećeg sektora* u Montrealu 2022. godine zaključeno je da je neophodno povesti raspravu među istraživačima širom svijeta o stanju i budućem razvoju istraživanja trećeg sektora. Ovaj zbornik plod je spomenute konferencije i serije webinaru u organizaciji *Međunarodnog udruženja za istraživanja trećeg sektora*, održanih 2023. godine.

Svaka od šest glava zbornika sadrži nekoliko poglavlja, jedno od kojih je uvijek komentar na zamisli iznesene u pojedinim poglavljima u toj glavi, pri čemu autor/ica komentara nikad nije jedan od autora/ica ostalih poglavlja u dotičnoj glavi. Na kraju svakog poglavlja nalazi se popis korištene literature.

Pregled teorijskih pristupa trećem sektoru počinje od 1970-ih godina i donosi istaknute autore. Ekonomist Burton Weisbrod (1977.) smatrao je da se organizacije trećeg sektora stvaraju kako bi zadovoljile potražnju za javnim dobrima od strane manjinskih skupina i pojedinaca, jer vlada ne osigurava javna dobra do zadovoljavajuće razine manjinskim skupinama. Ekonomist Dennis Young (1986.) ponudio je razumijevanje organizacija trećeg sektora kroz prizmu poduzetničkog izbora. Naime, dio poduzetnika odabiru djelovanje u profitnom sektoru jer im nudi mogućnost puno veće zarade, a neki poduzetnici pak odabiru neprofitni sektor jer vide i druge ciljeve osim profita, primjerice društvene i javne ciljeve. Sociolog Lester Salamon (1987.) izložio je tezu da organizacije trećeg sektora osiguravaju niz javnih dobara. Međutim, u tu svrhu potrebno im je državno financiranje. Stoga vlada i organizacije trećeg sektora formiraju partnerstvo i postaju međusobno ovisne jedni o drugima. Ekonomistica Estelle James (1987.) kao odgovor na pitanje o podrijetlu organizacija trećeg sektora istaknula je da organizacije trećeg sektora u velikoj mjeri nastaju zahvaljujući naporima vjerskih skupina i poduzetnika, koji mogu koristiti javna sredstva za omogućivanje javnih dobara.

Politolozi Jean Cohen i Andrew Arato (1994.), nadograđujući se na Habermasovu teoriju komunikacijskog djelovanja, potvrdili su trojnu konceptualizaciju suvremenih društava sastavljenih od države, gospodarstva i civilnog društva, pri čemu potonje definiraju dinamički, a čine ga udruge i društveni pokreti.

Sociolozi Lester Salamon i Helmut Anheier (1998.) sintetizirali su prethodne koncepte u tezi o četiri modela (režima) ne-

profitnog sektora: *liberalni* (SAD, UK) sa značajnim trećim sektorom koji se oslanja se na filantropiju za financiranje, a javne socijalne naknade su relativno niske; *korporativistički* (Francuska, Njemačka) koji karakteriziraju visoki državni socijalni izdaci i veliki treći sektor; *socijaldemokratski* (Švedska, Norveška) s velikim državnim sektorom i opsežnim javnim socijalnim naknadama i *etastički* (Rusija) s niskom državnom potrošnjom i relativno malim neprofitnim sektorom.

Salamon i suadnici. su 2017. godine dodali peti model – *tradicionalni*, u zemljama s dominacijom elita, poput Kenije, Pakistana i dr., gdje je treći sektor mali, no ima značajnu volontersku i neformalnu radnu snagu, a državne naknade i potrošnja su niske.

Naposljetku, 2021. godine sociologinja Kirsten Grønberg i politolog Steven Rathgeb Smith razvijaju pristup javnopolitičkih polja, po kojem se organizacije trećeg sektora ponajviše razlikuju po tome u kojem javnopolitičkom polju djeluju (npr. ekologija, umjetnost, skrb za ranjive skupine, zdravlje itd.), a način funkcioniranja pojedinih javnopolitičkih polja razlikuje se od države do države.

U zborniku se tumači podrijetlo i obuhvat nazivlja neprofitni sektor, dobrotvorni sektor, filantropski sektor, neformalni sektor, treći sektor, neovisni sektor, dobrovoljni sektor, nevladin sektor, socijalno poduzetništvo itd. Posebna pozornost posvećuje se brojnim vrstama hibridnih organizacija koje objedinjuju značajke dvaju sektora, primjerice državnog i trećeg, ili pak gospodarskog i trećeg sektora.

Budućnost istraživanja trećeg sektora nazire se u pomnijem motrenju modaliteta njegove ugnjeđenosti (*embeddedness*) u

državnom i u gospodarskom sektoru, proučavanju ispreplitanja organizacija trećeg sektora s repertoarom djelovanja društvenih pokreta, unaprijeđenju prikupljanja podataka o različitim organizacijskim oblicima trećeg sektora diljem svijeta, rekonceptualizaciji na temelju daljnjih međunarodnih komparativnih istraživanja.

Zbornik donosi pregled i rasvjetljava stanje teorijskih koncepata i empirijskih spoznaja u vezi organizacija trećeg sektora u svijetu te trasira pravce budućih istraživanja, uzimajući u obzir nepregledni varijabilitet neprofitnog sektora u pogledu njegove veličine i dosega, širom svijeta. Autori okupljeni u zborniku uključuju najveća istraživačka imena u području neprofitnog sektora kao što su Helmut Anheier i Stefan Toepler, osim pionira, takoreći „oca utemeljitelja” društvenih istraživanja u tom području, Lestera Salomona, koji je preminuo 2021. godine.

Zborniku koji ima ambicije poput ovog možda nedostaje tekst s prikazom povijesnog razvoja društvene misli o civilnom društvu, odnosno historiografija koncepta civilnog društva od klasičnog do modernog, od političkoga svijeta starogrčkih polisa, preko srednjovjekovlja do prosvjetiteljstva, Hobbesa, Hegela, Marxa, de Tocquevillea, Gramscija. Naime, teorijska razmatranja civilnog društva nisu započeli američki ekonomisti 1970-ih godina.

Međutim, zbornik predstavlja vrijedan okvir za razumijevanje trećeg sektora u suvremenim društvima, i može biti od velike pomoći istraživačima u odabiru primjerenih konceptualnih leća kao oslonaca za izradu nacrtu istraživanja trećeg sektora u pojedinim zemljama.

Valja istaknuti i hvalevrijednu činjenicu da je zbornik dostupan u otvorenom pri-

stupu pa ga zainteresirani čitatelji mogu preuzeti na poveznici <https://library.open.org/handle/20.500.12657/96105>.

Jasmina Božić